

УДК 811.162.1'37
DOI: 10.30970/sls.2024.0.4793

O POŻYTKACH ZE STOSOWANIA BADAŃ SPOŁECZNYCH W NAUCZANIU OBCOKRAJOWCÓW POLSKIEJ KULTURY I JĘZYKA POLSKIEGO

Mirosława RADOWSKA-LISAK

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Fosa Staromiejska, 3, Toruń, 87-100 (Polska)
Instytut Literaturoznawstwa
Katedra Teorii Literatury i Komparatystyki
[ORCID: 0000-0003-3555-2561](https://orcid.org/0000-0003-3555-2561)
e-mail: miradlis@umk.pl*

Artykuł dotyczy pożytków z udziału w zajęciach z podstaw badań społecznych w nauczaniu obcokrajowców polskiej kultury i języka polskiego. Po przedstawieniu motywów, okoliczności i rezultatów wykorzystywania w pracy filologa badań ankietowych (jako najczęściej zapożyczanych przez humanistów) zaprezentowane zostały mniej oczywiste zalety, jakie łączą się ze stosowaniem metod i technik socjologicznych przez zagranicznych studentów polonistyki: rozwijanie nadawczo-odbiorczych sprawności językowych (zwłaszcza w rozumieniu i pisaniu odmiennych gatunkowo wypowiedzi, poszerzaniu zasobu leksykalnego, posługiwaniu się różnymi odmianami polszczyzny), pogłębianie wiedzy (głównie w odniesieniu do kultury i społeczeństwa), kształcenie kompetencji społecznych (w kontakcie z reprezentantami innych środowisk oraz w rozwiązywaniu problemów poznawczych, etycznych, organizacyjnych).

Słowa kluczowe: badania społeczne, ankieta, filologia polska jako obca, nauczanie języka polskiego, dydaktyka kultury

Wykorzystywanie badań społecznych w pracy filologa stało się powszechną procedurą naukową, o której użyteczności nie trzeba dziś już szczególnie przekonywać. Traktowanie uczestnictwa w życiu literackim jako formy szeroko rozumianej społecznej aktywności i, analogicznie, uznanie zachowań językowych za typ zachowań społecznych¹ zrozumiałym

¹ O tym, że “zachowania językowe są również zachowaniami społecznymi”, przypomnieli autorzy interesującego opracowania z zakresu frazeologii percepcyjnej, a wśród rodzajów danych językowych możliwych do analizy wymienili (za Dennisem Prestonem) nie tylko dominujące w lingwistyce tradycyjnej zainteresowanie “wypowiedziami i powstałymi na ich podstawie korpusami tekstów”, ale także “sferę społeczno-kulturowych i psychicznych źródeł zachowań językowych [...] oraz reakcji na nie [...], [...] opinii i przekonań społecznych”, które wiążą się z “nienaukową, czyli ludową lub potoczną wiedzą o języku” (Głuszkowski, Grupa-Dolińska i Miaskowska, 2022, s. 22). Natomiast kwestia nieodłącznych i wielokierunkowych zależności między literaturą a życiem publicznym powraca regulamie w tekstach z pogranicza literaturoznawstwa i socjologii literatury (godną uwagi syntezę współczesnych, światowych badań socjologiczno-literackich stanowi zbiór *Socjologia literatury. Antologia* (Jankowicz i Tabaczyński, red., 2015).

czyni sięganie przez specjalistów od literatury i języka po metody i narzędzia, jakie stosuje się, na przykład, w diagnozowaniu postaw politycznych czy w ocenie stanu obywatelskiej świadomości. Raporty z realizacji filologicznych projektów badawczych potwierdzają zasadność łączenia dyscyplin w zakresie doboru metody, wskazując zwykle ankietę jako preferowany – spośród wypracowanych na gruncie socjologii – sposób wspomagania własnych badań.

W literaturze przedmiotu termin “ankieta” pojawia się w odniesieniu do: metody (to znaczy pewnego usystematyzowanego sposobu prowadzenia badań), techniki (czyli konkretnych czynności składających się na postępowanie badawcze) albo narzędzia badawczego (a więc do formularza zawierającego ułożoną w określonym porządku listę pytań). Zgodnie z podręcznikowym zaleceniem o klasyfikacji decyduje badacz, przy czym ważne jest zachowanie nazewnictwa konsekwencji (Majewski, 2002, s. 10). Na potrzeby niniejszych ustaleń przyjmujemy zasadniczo rozumienie pojęcia “ankieta” jako metody i stosujemy je zamiennie z określeniem “badanie ankietowe”, rezygnując zarazem z omawiania źródła istniejących wśród badaczy rozbieżności i odtwarzania przebiegu teoretycznych sporów (ze względu na luźny związek zagadnienia z problematyką artykułu).

Ankietowaniem posługują się częściej językoznawcy, zwłaszcza etnolingwiści w badaniach językowego obrazu świata². Choć znają ograniczenia badań ankietowych, podkreślają niekwestionowane zalety wybranej metody – zarówno wtedy, gdy występuje w roli podstawowej, jak i wówczas, gdy zostaje użyta pomocniczo, by zweryfikować uzyskane wcześniej wyniki. Do walorów ankiety zaliczają się, przede wszystkim, szansa na “szybkie przebadanie dużych grup użytkowników języka równocześnie w zakresie wielu faktów” oraz “możliwość wydobycia wszechstronnych i precyzyjnych danych w dużej mierze porównywalnych” (Habrajska, 2000, s. 82)³.

Zarysowane powyżej okoliczności stosowania badań społecznych w literaturo- i językoznawstwie stanowią tło niezbędne do przedstawienia odmiennego statusu glottodydaktyki i, dalej, do wykazania odrębności prezentowanego niniejszym punktu widzenia. Według relacji ekspertów od nauczania języka polskiego jako obcego, przeświadczonych o skuteczności korzystania z metod socjologicznych także w humanistyce, uzyskane za sprawą ankiet wyniki mogą okazać się przydatne ze względów nie tylko poznawczych (jako źródło wiedzy o rozwoju języka i jego użytkownikach oraz jako baza i inspiracja do dalszych badań), ale i pragmatycznych (wpływając pośrednio na dobór treści czy formę materiałów dydaktycznych)⁴. Choć dane ankietowe wykorzystuje się na różne sposoby, w obu

² Rola metody w tego typu badaniach opisana została w osobnych tekstach (Habrajska, 2000; Bartmiński, 2014), zaś reprezentatywne przykłady jej zastosowania opublikowano w pracach zbiorowych (np. Szadura, 2021), w aksjologicznych tomach tzw. “czerwonej” serii UMCS (w tym: Bułat-Silva, 2014; Brzozowska, 2014; Brzozowska i Żywicka, 2014) lub na łamach lubelskiej “Etnolingwistyki” (m.in. Gierczak, 2021; Golachowska i Pazio-Wlazłowska, 2023). Praktykowanie tak rozumianej interdyscyplinarności egzemplifikują również pominięte tu obszerniejszym komentarzem filologiczne specjalizacje (jak przekładoznawstwo) czy tematycznie spokrewniona z filologią nauka o książce (o czym więcej można dowiedzieć się z wybranych opracowań: Gutfeld i Linke-Ratuszny, 2019; Ippoldt, 2008).

³ Zbliżoną w treści opinię wyraził powołujący się na badaczkę Jerzy Bartmiński, nazywając ankietę lingwistyczne “najkrótszą drogą dotarcia do potocznej świadomości językowej, do słów, ich sposobów rozumienia” (Bartmiński, 2014, s. 287). Co jeszcze ważniejsze, na podstawie przeprowadzonej rekonstrukcji konceptu EUROPY, dowiódł przewagi danych ankietowych (jako “bogaty” i “wymierny”) nad systemowymi i tekstowymi, ponieważ mogą one wnieść do definicji słownikowych nowe jakości oraz pozwalają na rangowanie poszczególnych cech danego przedmiotu (Bartmiński, 2014, s. 293–294).

⁴ Równorzędność potencjału naukowego i korzyści pragmatycznych zaznacza się wyraźnie w badaniach nad stereotypami. Jak pokazano w jednym z opisanych przypadków, wiedza oparta na danych ankietowych podsuwa ważne społecznie tematy do prowadzonych podczas zajęć dyskusji, a nawet sprzyja budowaniu poczucia

wspomnianych przypadkach ankieta sama w sobie nie stanowi obiektu metodologicznego namysłu. Uczącym się języka polskiego przypada wówczas funkcja respondentów, a przypisane jej zadanie udzielania odpowiedzi uznać można za nieskomplikowane i mało czasochłonne. Nas tymczasem zajmować będzie sytuacja, gdy badania społeczne stają się osobnym przedmiotem zainteresowania, natomiast studiujący polonistykę cudzoziemcy występują w podwójnie aktywnej roli: badacza społecznego odpowiedzialnego za całokształt projektu oraz stale rozwijającego swe językowe i kulturowe kompetencje filologa. U podstaw zebranych w tekście obserwacji i wniosków leżą bowiem doświadczenia związane z przygotowaniem programu i prowadzeniem zajęć poświęconych badaniom społecznym na studiach pierwszego stopnia toruńskiej filologii polskiej jako obcej.

Zacznijmy zatem od ogólnej prezentacji konwersatorium *Podstawy badań społecznych*. Mowa o cyklu zajęć z dziedziny nauk społecznych, które, zgodnie z planem studiów polonistycznych dla obcokrajowców, przynależą do grupy przedmiotów uzupełniających, a ich zaliczenie zaplanowano na semestr zimowy drugiego roku nauki. Zajęcia służą zapoznaniu studentów z problematyką procesu badawczego i, w rezultacie, przygotowaniu słuchaczy do samodzielnego opracowania i realizacji prostych projektów badań społecznych. Z uwagi na zakładany efekt osiągnięcia praktycznych umiejętności w pracy z bazą danych, w konstruowaniu narzędzi badawczych, wreszcie – w sporządzaniu stosownego raportu spotkania przybierają postać przede wszystkim warsztatową. Elementy wykładu z pokazem zostały odpowiednio zredukowane. Skrócony opis przedmiotu nie daje jednak wystarczającego wyobrażenia o innych, mniej oczywistych korzyściach, jakie niesie ze sobą osvajanie się z tajnikami naukowego warsztatu socjologa. Te zaś zdecydowanie wykraczają poza kluczową dla przedmiotu systematyzację wiadomości, na które w niedalekiej przyszłości studenci drugiego roku potencjalnie mogą się powołać (np. jako autorzy prac dyplomowych bazujących na materiale empirycznym). Udział w kursie o charakterze socjologicznym integralnie łączy się mianowicie z kształceniem językowym i dydaktyką kultury, a do rozwoju sprawności komunikacyjnej i przyrostu wiedzy o polskich realiach przyczynia się podobnie, jak to się dzieje za sprawą zajęć ściślej związanych z wybranym profilem studiów. Na marginesie warto jeszcze dodać, że efektywnemu wykorzystaniu czasu przewidzianego dla *Podstaw badań społecznych* na równoległe doskonalenie warsztatu badawczego i nauk języka niewątpliwie sprzyjać może dwukierunkowe – filologiczno-socjologiczne – wykształcenie wykładowcy (zwłaszcza gdy ten ma okazję lepiej poznać potrzeby i stopień językowego zaawansowania swoich studentów podczas zajęć podstawowych dla kierunku). Identyfikacji korzyści, jakie wynikają ze stosowania badań społecznych w nauczaniu cudzoziemców polskiej kultury i języka, dokonamy zgodnie z porządkiem procesu badawczego, śledząc zagadnienia i zadania właściwe poszczególnym jego etapom⁵.

Wstępna faza badań polega głównie na sformułowaniu tematu, określeniu celu podejmowanych badań i stawianiu hipotez. Choć konieczność biernego i czynnego opanowania specjalistycznego słownictwa stale towarzyszy studentom na ich drodze edukacyjnej,

wspólnoty czy motywuje do nauki (Fylypec, 2020, s. 127–128). Podobne rezultaty mogą przynieść ustalenia dotyczące wizerunku Ukraińców uczących się języka polskiego do celów akademickich i identyfikacji obszarów problematycznych w przyswajaniu polszczyzny przez studentów ukraińskojęzycznych, ogłoszone w trakcie wystąpień Agnieszki Jasińskiej i Marty Flis drugiego dnia jubileuszowej konferencji (zorganizowanej z okazji 20-lecia lwowskiej Katedry Filologii Polskiej (zob. Program konferencji (https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/Programa_2024.pdf)).

⁵ W przejrzysty i przystępny sposób algorytm procesu badawczego objaśnia w swej pracy Grzegorz Babiński (Babiński, 1997). Tekst wart jest uwagi jako podstawa odtwarzanego tutaj schematu badań empirycznych oraz jako lektura godna polecenia studentom uczestniczącym w kursie z zakresu nauk społecznych.

warunkując wszelkiego rodzaju działalność profesjonalną – w tym przypadku, gdy trzeba posłużyć się terminologią zdecydowanie rzadziej spotykaną w uczelnianej praktyce filologów, wymóg precyzyjnego, rzeczowego nazwania i zdefiniowania istoty badanego zjawiska może okazać się szczególnie kłopotliwy do spełnienia. A skoro dylemat ten dotyczy często także rodzimych użytkowników polszczyzny, można założyć, że tym trudniej sprostać wyzwaniu obcokrajowcom, dla których różnice znaczeniowe (nie zawsze przecież wyraźne i uchwytnie) stanowią dodatkową barierę w wytłumaczeniu, czym dokładnie jako badacze społeczni zamierzają się zająć i co chcą przez realizację swoich projektów osiągnąć. Eksplikacja problematyki badawczej stwarza więc znakomitą sposobność, by pokazać różnice między językiem potocznym a odmianą akademicką, ponieważ rzeczywistość społeczna, nawet jeśli odzwierciedla i nasze indywidualne doświadczenia, nie zawsze łatwo poddaje się przekładowi na zdyscyplinowany język nauki. Inna spodziewana trudność łączy się z motywowaniem do poznania socjologicznej nomenklatury. Zapewnienie o możliwości jej faktycznego wykorzystania w nieodległym czasie (np. podczas pisania pracy licencjackiej lub magisterskiej) może okazać się argumentem niewystarczającym, ponieważ przypomina w swej logice zjawisko gratyfikacji nie tylko potencjalnej i odroczonej, ale – w ocenie przyszłych seminarzystów – być może nie zawsze współmiernej z włożonym w naukę wysiłkiem. Warto za to odwołać się do prywatnych doświadczeń studentów i zachęcić do poszerzania zasobu słów poprzez przykłady zaczerpnięte z codziennego życia (jak wypełnianie urzędowych kwestionariuszy albo udział w badaniu satysfakcji klienta). Dodatkowych wyjaśnień nie wymaga choćby nakłanianie do doskonalenia znajomości języka prawa i administracji, równie niespontanicznego, obsługującego całą dorastającą i dorosłą społeczność, którego opanowanie prowadzi w efekcie do większej komunikacyjnej swobody i samodzielności w konkretnych sytuacjach życiowych (np. podczas wizyt w instytucjach administracji publicznej)⁶.

Praca nad projektem badawczym pozwala zatem wzbogacać słownik opisujący wielowymiarową rzeczywistość społeczną oraz, z jednej strony, doskonalić precyzję wypowiedzi i sztukę argumentowania własnych sądów i decyzji, z drugiej – ze zrozumieniem odbierać cudze głosy i teksty, w których mogą wystąpić zarówno terminy specjalistyczne, jak i takie, które nie przynależą do profesjonalnego języka socjologii, jednak wykazują się nieco niższą frekwencją ze względu na swą wyraźnie sprofilowaną wymowę⁷. Za równie ważne uznać należy pogłębienie i aktualizację wiedzy o polskim społeczeństwie (jego charakterystykach i żywotnych współcześnie problemach, które zwykle stają się przedmiotem dociekań socjologów), ta zaś znajomość skłania w konsekwencji do porównywania kultur w granicach zakreślonych tematyką projektowanych badań. Dla pełniejszego oglądu wybranego zjawiska zdarza się nam sięgać po dane zastane, które można potraktować jako komplementarne wobec wywołanych. Stwarza to okazję, by przyjrzeć się obcym realiom i,

⁶ Ze względów praktycznych języka prawa (głównie w jego aspekcie interpretacyjnym) powinni uczyć się wszyscy obywatele jako podmioty prawa podległe (Zieliński, 1998, s. 110), nie wyłączając nierodzimych użytkowników polszczyzny. Omawiając potrzeby komunikacyjne cudzoziemca występującego w roli petenta w urzędzie oraz ich realizację w programach nauczania języka polskiego jako obcego, Samanta Busiło podkreśla zależność między współczesnymi przeobrażeniami cywilizacyjnymi i procesami społecznymi (zwłaszcza migracją) a charakterem treści programowych. Przekonuje, iż edukacja przystająca do oczekiwań obcokrajowców (np. w wyniku wprowadzenia elementów języka prawa) pozwala podnieść kompetencje językowe, tym samym – wpływa na zmianę przypisanego cudzoziemcom statusu “turyستów” na postawę bliższą “obywatelskiej” (Busiło, 2017, s. 45).

⁷ Glottodydaktycy, którzy badają relacje między znajomością leksyki a rozumieniem przekazu, wymieniają słownictwo specjalistyczne i rzadziej występujące – obok regionalizmów, archaizmów, idiomów, skrótów – jako potencjalnie utrudniające przyswajanie tekstów (Banach i Bucko, 2019, s. 63).

zestawiając je z wiedzą o macierzystym środowisku, określić ich lokalny bądź bardziej uniwersalny charakter. Wśród studentów filologii polskiej jako obcej większą popularnością cieszyły się zagadnienia związane z: turystyką, kulinariami, obchodami świąt, życiem rodzinnym, stosunkiem do zwierząt, spędzaniem wolnego czasu, aktywnością fizyczną. Zestaw tematów możliwych do badawczego zagospodarowania nie powinien być zamknięty i sztywno ustalony. Znacznie lepsze rezultaty przynosi wspólne wypracowanie kierunków badań z uwzględnieniem zainteresowań uczestników danej edycji kursu.

Na kolejnych etapach procesu badawczego do skomentowanych wcześniej zadań, których wykonanie może korzystnie wpływać na przyswajanie polskiego języka i kultury, dochodzą nowe. I tak, w wyniku przeprowadzonej operacjonalizacji problematyki badawczej, decyduje się, między innymi, o doborze metod, technik i narzędzi, jakie w większym stopniu rokują uzyskanie odpowiedzi na postawione uprzednio pytania. Co za tym idzie, następną powinnością studenta pozostaje przygotowanie poprawnie skonstruowanych narzędzi: schematu obserwacji, scenariusza wywiadu bądź kwestionariusza ankiety (w związku z tym, że podczas krótkiego kursu trzeba ograniczyć repertuar metod do najczęściej stosowanych i najbliższych poznawczym oczekiwaniom filologów, czyli do obserwacji i wywiadu w różnych jego postaciach). Ponieważ w lingwistyce i literaturoznawstwie dominują badania ankietowe, najwięcej uwagi poświęcamy podczas zajęć strukturze kwestionariusza i regułom formułowania pytań kwestionariuszowych (z pozoru prostych i oczywistych, w rzeczywistości – wymagających refleksyjnego podejścia). Poprzestawanie na intuicji (której roli bynajmniej nie wolno umniejszać) prowadzić może do powstawania usterek, a w efekcie – do obniżenia rangi badania i zniekształcenia wyników realizowanego projektu. Dlatego tak ważne jest, by wnikliwie, na konkretnych przykładach, omawiać najpowszechniejsze błędy (założonego znawstwa, multiplikacji), a z listy zasad akcentować te, które dotyczą odpowiedniego układu pytań, stosownego odnoszenia się do respondenta czy unikania wyrażań swoistych, wieloznacznych pojęć, zwrotów emocjonalnych i wartościujących, skrótów, żargonu. Jak widać, ujawniają się przy tej okazji aspekty nie tylko techniczne, ale i etyczne. Podczas zajęciowego cyklu niejednokrotnie powraca motyw wynikających z kodeksu etyki szczególnych zobowiązań socjologa. Kurs z założenia socjologiczny staje się więc jednocześnie doskonałą okazją, by skoncentrować uwagę, między innymi, na świadomym i ostrożnym dobieraniu słów, by nasz język był nie tylko poprawny, staranny i precyzyjny, ale też neutralny, daleki od etykietowania, uwzględniający różnice kulturowe.

Zanim jednak studenci przystąpią do samodzielnego opracowania formularza, analizujemy dostępne materiały pod kątem ich kompletności i poprawności (konstrukcyjnej, logicznej, językowej). Wiele takich przykładów znaleźć można w przestrzeni publicznej, na stronach internetowych różnych firm i instytucji lub w drukowanych i cyfrowych publikacjach. Gotowe kwestionariusze stanowią znakomitą pomoc dydaktyczną, ponieważ mamy do czynienia z autentykiem, a nie z adaptacją spreparowaną na potrzeby określonego kursu. Takie właśnie teksty zyskują na znaczeniu na wyższych poziomach kształcenia językowego, w tym – bez wątpienia – na studiach filologii polskiej jako obcej⁸. Ciekawym, ambitnym wyzwaniem może być również praca z wypełnionymi formularzami. Takim celom posłużą

⁸ W literaturze przedmiotu wskazuje się poziom B1 jako ten, wraz z którym wzrasta rola tekstów autentycznych ("przy zastrzeżeniu, że ich warstwa językowa i struktura muszą być dostępne dla uczących się"), choć nie wyklucza to równoległego korzystania z adaptowanych (Banach i Bucko, 2019, s. 72). U obcokrajowców rozpoczynających studia polonistyczne 1. stopnia wymagana jest znajomość języka polskiego na poziomie A2, a podejmujący studia magisterskie powinni wykazać się kompetencjami językowymi na poziomie B2.

kwestionariusze uzupełnione przy okazji wcześniej przeprowadzonych ćwiczeń (jeśli ich uczestnicy wyrazili zgodę na wykorzystanie wyników ankiet dla potrzeb dydaktycznych). Równie przydatne są odpowiedzi zgromadzone z inicjatywy studentów (o ile w trakcie kursu wystarcza czas na realizację tej części autorskiego projektu, która polega na samodzielnym pozyskiwaniu danych). Sprawność czytania trzeba wówczas wspierać zdolnością rozumienia języka odbiegającego od podręcznikowego wzorca, często zawierającego kolokwializmy i skrót myślowe, ale przecież z tych samych powodów odzwierciedlającego realnie spotykane sposoby wypowiedzania się w mowie i piśmie. Pożytków wynikających z samodzielnego odczytywania i porządkowania surowych materiałów empirycznych wyróżnić można znacznie więcej. Pod pewnymi względami analiza uzupełnionych przez respondentów kwestionariuszy przypomina pracę z każdym innym tekstem (np. w podziale technik towarzyszących czynności odbioru). Gdyby zaś posłużyć się sekwencją przyjętą w podejściu zadaniowym (Banach i Bucko, 2019, s. 76)⁹, za występującą przed recepcją treści fazę aktywizacji uznać by można zainteresowanie problematyką badań ankietowych i odwołanie się do wcześniej nabytej wiedzy o dyskutowanym wycinku społecznej rzeczywistości. Faza rozumienia odpowiadałaby odbiorowi i kodowaniu danych (czyli np. właściwemu przyporządkowaniu odpowiedzi na pytania otwarte do kategorii i opatrzeniu jej właściwą nazwą, jeżeli decydujemy się na kody opisowe¹⁰). Faza działania wreszcie polegałaby na realizacji konkretnych zadań do ankiet, np. sformułowaniu własnych pytań, przygotowaniu alternatywnej instrukcji lub nowej wersji preambuły, nadaniu kwestionariuszowi innej struktury (wedle autorskiej koncepcji), wyszukiwaniu w komentarzach ankietowanych określonej informacji czy oddzielaniu faktów od opinii o nich. Poprzez swoją powtarzalną, wpisaną w gatunkowe wymogi konstrukcję, ankietę nadaje się do wykonywania tego typu ćwiczeń znacznie bardziej niż częstokroć wymykające się formalnym schematom, a powszechnie stosowane w socjologii materiały autobiograficzne. Literatura dokumentu osobistego naturalnie mogłaby się sprawdzić w dydaktyce języka i kultury, jednak pod warunkiem biegłości językowej kursantów.

Pełna realizacja badania, z wykorzystaniem przygotowanego narzędzia, z powodu ograniczeń czasowych nie zawsze jest możliwa. Powtórzmy jednak, że stale należy mieć w pamięci taką oto prawidłowość: nawet jeśli nie nastąpi to w trakcie zajęć wprowadzających w metodykę badań społecznych, część uczestników konwersatorium może później sięgnąć po zdobyte umiejętności i wiedzę z innych pobudek (zwłaszcza w ramach seminarium dyplomowego). I to przez wzgląd na spodziewane zastosowania, warto podczas podstawowego kursu przynajmniej w zarysie objaśnić, jak w szczegółach wygląda faktyczne zbieranie danych i praca ze zgromadzonym materiałem empirycznym. Co istotne z glottodydaktycznego punktu widzenia, kontynuacja projektu badawczego na tych etapach, wymagająca dużo czasu i pracy oraz zdolności organizacyjnych, w największej mierze zależy od zaawansowania znajomości polszczyzny (wraz z całą jej stylistyczną złożonością)¹¹. Z jednej strony już w momencie inicjalnym, kiedy zakłada się wejście w kontakt z respondentami, konieczne są stosunkowo rozwinięte umiejętności językowe (w czytaniu, pisaniu, mówieniu), z drugiej –

⁹ Monografistki powołują się w tym kontekście na ustalenia Iwony Janowskiej *Rozwijanie językowych działań receptywnych w podejściu zadaniowym* z 2016 r. Do prac innych metodyków odsyłają także przy sygnalizowanym uprzednio podziale technik pracy z tekstem (Banach i Bucko, 2019, s. 76).

¹⁰ Procedura grupowania pobudza przy okazji językową kreatywność, np. gdy pomysłodawca projektu postanowi celnie określić poszczególne kategorie opisowe za pomocą metafor.

¹¹ Niedostatki w opanowaniu odmian polszczyzny (wykazującej niejednokrotnie cechy kodu ograniczonego) i potrzebę nauczania różnych wariantów języka dostrzega się również w zbiorowościach polonijnych (Karasek, 2017, s. 10).

właśnie w tej rozłożonej w czasie fazie badania najintensywniej można różnego rodzaju kompetencje ćwiczyć i podnosić. Jakim sposobem?

Gdyby przyjąć, że studujący polonistykę obcokrajowiec zobowiąże się do przeprowadzenia badań ankietowych, warunkiem realizacji zamysłu będzie nawiązywanie i podtrzymywanie kontaktów międzyludzkich, najprawdopodobniej z reprezentantami innej kultury, do tego – być może wywodzącymi się z różnych grup społecznych (nie zawsze wystarczająco przez studenta rozpoznanych). Bez względu na to, czy będą to interakcje bezpośrednie, czy relacja przybierze postać pisemnej prośby, trzeba będzie się liczyć z większą nieprzewidywalnością ich przebiegu (w stosunku do codziennych praktyk) oraz, rzecz jasna, z koniecznością dopasowania przekazu do odbiorcy. Ten ostatni tymczasem – jak już zaznaczaliśmy – nie zawsze posługuje się oficjalną, poprawną, płynną polszczyzną, w związku z czym reakcja na apel o udział w ankiecie czy forma udzielanych w kwestionariuszu odpowiedzi mogą nie być zgodne z wzorcowym językiem akademii, do którego cudzoziemcy zdążyli się przyzwyczaić. Bliższe są za to językowi żywej konwersacji, który można usłyszeć poza murami uniwersytetu w naturalnym kontekście społecznym. Oczywiście w zbieraniu danych w analizie i interpretacji wyników swego seminarzystę może wspomagać promotor pracy dyplomowej (i zapewne zazwyczaj tak się to odbywa). Nie ulega jednak wątpliwości, że wysiłek autora projektu badawczego odgrywa pierwszorzędą rolę, a w zetknięciu się z reprezentantem badanej populacji rośnie świadomość fundamentalnej rangi słowa i etycznej odpowiedzialności badacza. Wcześniej sygmalnie poruszony został problem takiego konstruowania pytań kwestionariuszowych, by nie powodować w ankietowanym poczucia dyskomfortu. W badawczej sytuacji spotkania twarzą w twarz czynnikami wpływającymi na jakość kontaktu (a pośrednio – całego przedsięwzięcia) będą także: wygląd i mowa ciała ankietera oraz jego otwartość na dialog, udział osób trzecich, czas i miejsce rozmowy. Studenci utwierdzają się wówczas w przeświadczeniu, że do realizacji badań należy się solidnie przygotować, przewidując konsekwencje różnych zachowań i zaniechań. Z kolei na etapie porządkowania surowych danych i ich weryfikacji rzecz dotyczy raczej zrozumienia, że źle odczytane czy wbrew intencjom respondentów zinterpretowane komentarze mogą wpłynąć na zniekształcenie rezultatów badania i doprowadzić do błędnych wniosków. Poza kształtowaniem wrażliwości językowej i budowaniem empatii zachodzi zatem jednocześnie doskonalenie czytania ze zrozumieniem i interpretacji różnego rodzaju wypowiedzi (takich jak swobodne, zdarza się – rozbudowane słowne reakcje na pytania otwarte). Bez tych umiejętności niemożliwe byłoby zakodowanie z powodzeniem zebranych materiałów. Natomiast na końcowym etapie realizacji projektu liczą się szczególnie sprawność w formułowaniu dłuższych, spójnych wypowiedzi pisemnych i świadomość różnic gatunkowych, ponieważ przy opracowaniu sprawozdania z przeprowadzonych badań dostosowujemy się do wymogów oczekiwanej od nas formy: innych dla szczegółowego raportu, innych przy skróconej wersji komunikatu, a jeszcze innych w przypadku eksperckiej opinii. W ten sposób aktywizujemy słuchaczy przede wszystkim do pracy nad stylem i kompozycją. Wykonanie finalnego zadania, ze względu na jego redakcyjny, twórczy charakter, wyraźniej niż poprzednie koresponduje z kompetencjami rozwijanymi na studiach filologicznych.

Jak można się przekonać, śledząc opisane w artykule etapy procesu badawczego, opanowywanie warsztatowych podstaw pracy socjologa wiąże się z równoczesnym kształceniem nadawczych i odbiorczych sprawności językowych. Pozwala przy tym podnieść kompetencje socjokulturowe i realioznawcze, a rozwijane wiedza i umiejętności przydają się zarówno w działalności naukowej, jak i w szerzej rozumianej przestrzeni

społecznej. Z tych względów kurs socjologii dla obcojęzycznych niesocjologów, choć ograniczony czasowo i trudny w treści, jawi się jako integralny element programu nauczania polszczyzny i dydaktyki polskiej kultury.

Wykaz źródeł

Babiński, G., 1997. Etapy procesu badawczego. W: Malikowski, M. i Niezgodna, M., oprac. *Badania empiryczne w socjologii. Wybór tekstów*. T. 1. Tyczyn: Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza, s. 300–313.

Banach, M. i Bucko, D., 2019. *Rozumienie tekstu pisanego w języku obcym: na przykładzie języka polskiego jako obcego*. Kraków: Księgarnia Akademicka. Dostępne na: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/151809> [Data dostępu: 09.07.2024].

Bartmiński, J., 2014. Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata. W: *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. T. 3: Bielińska-Gardziel, I., Niebrzegowska-Bartmińska, S. i Szadura, J., red. *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 279–308.

Brzozowska, M., 2014. Ankieta jako narzędzie do badań nazw wartości. Na przykładzie hasła PRACA. W: *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. T. 3: Bielińska-Gardziel, I., Niebrzegowska-Bartmińska, S. i Szadura, J., red. *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 323–332.

Brzozowska, M. i Żywicka, B., 2014. O badaniach ankietowych nazw wartości we współczesnym języku polskim. W: *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. T. 3: Bielińska-Gardziel, I., Niebrzegowska-Bartmińska, S. i Szadura, J., red. *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 333–344.

Bułat-Silva, Z., 2014. Jaki obraz DOMU mają młodzi Portugalczycy? Badanie ankietowe. W: *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. T. 3: Bielińska-Gardziel, I., Niebrzegowska-Bartmińska, S. i Szadura, J., red. *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 309–322

Busiło, S., 2017. Cudzoziemiec w urzędzie. Elementy języka prawa i administracji publicznej w programach nauczania języka polskiego jako obcego. *Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 24, s. 45–60. Dostępne na: <https://doi.org/10.18778/0860-6587.24.04> [Data dostępu: 09.07.2024].

Fylypec, O., 2020. Współczesny stereotyp Polaka i Ukrainca w opinii studentów filologii Uniwersytetu Łódzkiego (na podstawie badań ankietowych). *Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 27, s. 111–131. Dostępne na: <https://doi.org/10.18778/0860-6587.27.06> [Data dostępu: 15.06.2024].

Gierczak, S.K., 2021. Rola badań ankietowych w rekonstrukcji językowo-kulturowego obrazu SZACUNKU we współczesnej polszczyźnie. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, 33, s. 237–253.

Głuszkowski, M., Magdalena Grupa-Dolińska, M. i Aleksandra Miaskowska, A., 2022. W stronę frazeologii percepcyjnej: Badanie znajomości i oceny poprawności frazeologizmów u studentów kierunków społeczno-humanistycznych – uwagi wstępne. *LingVaria*, 17(1(33)), s. 21–38. Dostępne na: <https://doi.org/10.12797/LV.17.2022.33.03> [Data dostępu: 15.06.2024].

Golachowska, E. i Pazio-Wlazłowska, D., 2023. *Grubas w świetle danych ankietowych. Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, 35, s. 315–328.

Gutfeld, D. i Linke-Ratuszny, M., 2019. Warsztat pracy tłumacza literatury: badanie ankietowe. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, 14, s. 193–211. Dostępne na: <http://dx.doi.org/10.12775/RP.2019.009> [Data dostępu: 15.06.2024].

Habrajska, G., 2000. Metody ankietowe i analiza tekstów w badaniach językowego obrazu świata. W: Dąbrowska, A. i Anusiewicz, A., red. *Językowy obraz świata a kultura*. "Język a Kultura". T. 13: Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 73–84.

Ippoldt, L., 2008. Badania ankietowe w pracy bibliologa. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis*, 61, *Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, 6, s. 122–127. Dostępne na: <http://hdl.handle.net/11716/9929> [Data dostępu: 15.06.2024].

Jankowicz, G. i Tabaczyński, M., red., 2015. *Socjologia literatury. Antologia*. Kraków: Korporacja Ha!art.

Janowska, I., 2016. Rozwijanie językowych działań receptywnych w podejściu zadaniowym. *Języki Obce w Szkole*, 1(60), s. 32–38. Dostępne na: <http://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/28031> [Data dostępu: 22.07.2024].

Karasek, M., 2017. Nowe wymiary glottodydaktyki: problemy nauczania stylistycznych i specjalistycznych odmian polszczyzny i innych języków oraz kształcenia dzieci i młodzieży. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 24, s. 9–16. Dostępne na: <https://doi.org/10.18778/0860-6587.24.01> [Data dostępu: 20.07.2024].

Majewski, T., 2002. *Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej.

Seretny, A., 2017. Leksyka w nauczaniu języka specjalistycznego – potrzeby akademickie a potrzeby zawodowe. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 24, s. 149–166. Dostępne na: <https://doi.org/10.18778/0860-6587.24.11> [Data dostępu: 23.07.2024].

Szadura, J., 2021. Obraz ZDROWIA we współczesnej polszczyźnie w świetle danych ankietowych. W: Żywicka, B., red. *Wartości w kulturach europejskich. Raport z badań empirycznych*. Lublin-Przemyśl: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 89–106.

Zieliński, M., 1998. O potrzebie nauczania języka prawa. W: Miodunka, W., red. *Edukacja językowa Polaków*. Kraków: Upowszechnianie Nauki – Oświata "UN-O", s. 103–111.

References

Babiński, G., 1997. Stages of the Research Procedure. In: Malikowski, M. i Niezgoda, M., *Empirical Research in Sociology. Selection of Texts*, 1. Tyczyn: Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza, pp. 300–313. (In Polish)

Banach, M. i Bucko, D., 2019. *Reading in a Foreign Language: Illustrated by the Example of Polish as a Foreign Language*. Kraków: Księgarnia Akademicka. (In Polish)

Bartmiński, J., 2014. The Questionnaire as Supplementary Aid in Reconstructing the Linguistic Worldview. In: *Values in the Linguistic and Cultural Image of the World of the Slavs and their Neighbors*, 3: Bielińska-Gardziel, I., Niebrzegowska-Bartmińska, S. and Szadura, J., ed. *Problems of Explicating and Profiling Concepts*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, pp. 279–308. (In Polish)

Brzozowska, M., 2014. PRACA 'work' and Other Concepts in the ASA Questionnaire: Analytical Methods. In: *Values in the Linguistic and Cultural Image of the World of the Slavs*

and their Neighbors, 3: Bielińska-Gardziel, I., Niebrzegowska-Bartmińska, S. i Szadura, J., ed. Problems of Explicating and Profiling Concepts. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, pp. 323–332. (In Polish)

Brzozowska, M. i Żywicka, B., 2014. Questionnaire-based research on value terms in contemporary Polish. In: Values in the Linguistic and Cultural Image of the World of the Slavs and their Neighbors, 3: Bielińska-Gardziel, I., Niebrzegowska-Bartmińska, S. and Szadura, J., ed. Problems of Explicating and Profiling Concepts. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, pp. 333–344. (In Polish)

Bulat-Silva, Z., 2014. The View of HOME-HOUSE among Young Portugese. A Questionnaire-based Study. In: Values in the Linguistic and Cultural Image of the World of the Slavs and their Neighbors, 3: Bielińska-Gardziel, I., Niebrzegowska-Bartmińska, S. and Szadura, J., ed. Problems of Explicating and Profiling Concepts. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, pp. 309–322. (In Polish)

Busiło, S., 2017. Administrative and Law Language Challenges for Immigrants. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 24, pp. 45–60. (In Polish)

Fylypec, O., 2020. Modern Stereotype of a Pole and a Ukrainian in the Opinion of Students of Philology of the University of Lodz (on the Basis of Survey Studies). *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 27, pp. 111–131. (In Polish)

Gierczak, S. K., 2021. The Role of Questionnaires in the Reconstruction of the Linguacultural View of Respect (szacunek) in Contemporary Polish. *Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture*, 33, pp. 237–253. (In Polish)

Głuszkowski, M., Magdalena Grupa-Dolińska, M. i Aleksandra Miaskowska, A., 2022. Towards Perceptual Phraseology: Testing the Knowledge and Assessment of Phraseological Units by Students of Social Sciences and Humanities. *LingVaria*, 17(1(33)), pp. 21–38. (In Polish)

Golachowska, E. i Pazio-Wlazłowska, D., 2023. The Polish grubas ‘fatty’ in the Light of Survey Data. *Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture*, 35, p. 315–328. (In Polish)

Gutfeld, D. i Linke-Ratuszny, M., 2019. The Literary Translator’s Workstation: a Questionnaire-based Survey. *Translation Journal*, 14, pp. 193–211. (In Polish)

Habrajska, G., 2000. Survey Methods and Text Analysis in the Linguistic Worldview Research. In: Dąbrowska, A. i Anusiewicz, A., ed. *Linguistic Worldview and culture. “Język a Kultura”*, 13. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, pp. 73–84. (In Polish)

Ippoldt, L., 2008. Surveys in Bibliologist’s Work. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis*, 61, *Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, 6, pp. 122–127. (In Polish)

Jankowicz, G. i Tabaczyński, M., ed., 2015. *Sociology of Literature : anthology*. Kraków: Korporacja Ha!art. (In Polish)

Janowska, I., 2016. Development of Receptive Language Activities in Task-based Language Teaching. *Języki Obce w Szkole*, 1(60), pp. 32–38. (In Polish)

Karasek, M., 2017. New Dimensions of Glottodidactics: the Problems of Teaching Stylistic and Specialized Variants of Polish and other Languages and Education of Children and Adolescents. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 24, pp. 9–16. (In Polish)

Majewski, T., 2002. *Survey and Sociological Interview*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej. (In Polish)

Seretny, A., 2017. Lexis in Teaching Language for Specific Purposes – Academic and Occupational Requirements. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 24, pp. 149–166. (In Polish)

Szadura, J., 2021. The Image of HEALTH in Contemporary Polish in the Light of Survey Data. In: Żywicka, B., ed. Values in European Cultures Empirical Research Report. Lublin-Przemyśl: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, pp. 89–106. (In Polish)

Zieliński, M., 1998. On the Need to Teach the Language of Law. In: Miodunka, W., ed. Language Education of Poles. Kraków: Upowszechnianie Nauki – Oświata “UN-O”, pp. 103–111. (In Polish)

ON THE BENEFITS OF USING SOCIAL RESEARCH IN TEACHING POLISH CULTURE AND LANGUAGE TO FOREIGNERS

Mirosława RADOWSKA-LISAK

*Nicolaus Copernicus University in Toruń
3, Fosa Staromiejska Str., Toruń, 87–100 (Poland)
Institute of Literary Studies
Department of Literary Theory and Comparative Literature
ORCID: [0000-0003-3555-2561](https://orcid.org/0000-0003-3555-2561)
e-mail: miradlis@umk.pl*

Abstract

Background: The use of social research in the work of a philologist has become a standard scientific procedure, with the survey emerging as the particularly preferred method — among those developed within sociology — for supporting one's research. Linguists (especially ethnolinguists studying the linguistic worldview) are the most frequent users of this tool. In glottodidactics, the results obtained through surveys may be helpful for cognitive reasons (serving as a source of knowledge about the development of language and its users, as well as a basis and inspiration for further research) and for pragmatic reasons (by indirectly influencing the selection of content or the form of teaching materials). Through specialized courses in sociological sciences, the survey can also become an independent subject of methodological reflection, with international students of Polish philology assuming a doubly active role — as social researchers and as philologists continually developing their linguistic and cultural competencies.

Purpose: The article concerns the benefits of participation in classes on the basics of social research in teaching Polish culture and language to foreigners. An examination of the "Fundamentals of Social Research" course in terms of its curriculum content and teaching methods aims to demonstrate that this subject not only prepares students to conduct social research but also — much like courses in linguistics and literary studies — contributes to the teaching of Polish culture and the Polish language.

Results: After presenting the motives, circumstances, and results of the use of survey research in the philologist's work (as most often borrowed by humanists), the less apparent advantages associated with the use of sociological methods and techniques by international students of Polish studies are presented: developing transceiver language skills (especially in understanding and writing utterances of different genres, expanding the lexical resources, using various varieties of the Polish language), deepening knowledge (mainly about culture and society), developing social competences (in contact with representatives of other environments and in solving cognitive, ethical, and organizational problems).

Keywords: social research, survey, Polish philology as a foreign language, teaching Polish, didactics of culture.

Стаття надійшла до редколегії 27.06.24.

Прийнята до друку 25.09.24.

Опублікована 10.12.24.